UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Voorbij de politieke crisis

Over de steeds terugkerende angst voor een democratische legitimiteitscrisis

van der Meer, T.W.G.

Publication date
2017
Document Version
Final published version

Link to publication

Citation for published version (APA):
van der Meer, T. W. G. (2017). *Voorbij de politieke crisis: Over de steeds terugkerende angst voor een democratische legitimiteitscrisis*. (Oratiereeks ; No. 582). Universiteit van Amsterdam. http://cf.bc.uva.nl/download/oraties/Oraties_2017/Van_Der_Meer_Tom.pdf

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:10 Nov 2026

Voorbij de politieke crisis

Voorbij de politieke crisis

Over de steeds terugkerende angst voor een democratische legitimiteitscrisis

Rede

uitgesproken ter gelegenheid van de aanvaarding van het ambt van
hoogleraar Politicologie, in het bijzonder
Legitimiteit, Ongelijkheid en Burgerschap,
aan de Faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen
van de Universiteit van Amsterdam
op vrijdag 23 juni 2017

door

Tom W.G. van der Meer

Dit is oratie 582, verschenen in de oratiereeks van de Universiteit van Amsterdam.

Opmaak: JAPES, Amsterdam

© Universiteit van Amsterdam, 2017

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Mevrouw de Rector Magnificus,
Mijnheer de decaan,
Waarde collega's, vrienden, en aanwezigen,

Als kind was ik gefascineerd door de ring van Möbius. Mijn ouders hadden me abonnee gemaakt van de Eppo. Een van de eerste strips die ik daarin las ging over de held Storm.[1] Hij was terechtgekomen in de Wentelwereld, een dimensie die de vorm had van een Möbiusring. Storm probeerde vooruit te komen, maar zou altijd weer terugkeren op zijn vertrekpunt.

De Möbiusring is een ingenieuze vorm die weliswaar driedimensionaal is, maar tegelijk maar één zijde kent. Een bekend voorbeeld van een Möbiusring is de tekening van Escher, die een reeks mieren afbeeldt die langs de buitenranden van zo'n ring lopen. Op het eerste gezicht lijkt het alsof je op de ring een pagina kan omslaan, alsof er een andere zijde is. Maar dat is maar schijn. De mieren die in de tekening van Escher over deze Möbiusring lopen, zitten gevangen in een oneindige lus. Zelfs als ze de ring zouden willen doorbreken door er een gat in de maken en daar doorheen te kruipen, komen ze uiteindelijk niet vooruit.

Hoe hopeloos moet die schijn van vooruitgang zijn.

Soms kan ik het vermoeden niet van mij afschudden dat het debat over de politieke vertrouwenscrisis zich ook afspeelt in een parallelle dimensie. Eén die net als in de strip de vorm heeft van een Möbiusring.

De discussie over de politieke vertrouwenscrisis lijkt vooruitgang te kennen, maar zit feitelijk muurvast. Er gaat geen decennium voorbij zonder dat de crisis wordt uitgesproken, stelde politicoloog Jacques Thomassen in zijn afscheidsrede uit 2010.[2] Onder Nederlandse journalisten, columnisten en beleidsmakers lijkt het zelfs een jaarlijks ritueel.[3] Het idee van een vertrouwenscrisis is diepgeworteld, en elke suggestie in die richting wordt snel omarmd. Wanneer politicologen de aanname van een vertrouwenscrisis weerleggen – en dat doen we regelmatig – wordt daar soms wat meewarig op gereageerd. Anderen accepteren de tegenwerpingen als reëel. Althans, tot de volgende suggestie van een politieke vertrouwenscrisis zich aandient. En dan begint de discussie weer van voor af aan.

Democratische deconsolidatie…

De meest recente verschijningsvorm van de vertrouwenscrisis is die van democratische deconsolidatie. In november 2016 schreef de New York Times een groot, alarmerend artikel[4], gebaseerd op een stuk dat enkele maanden daarvoor was verschenen in het academische, maar niet peer-reviewed tijdschrift *Journal of Democracy*.[5] Twee Amerikaanse onderzoekers, Foa en Mounk, hadden gegevens van de meest recente World Values Survey – een groot, internationaal onderzoeksproject uit 2012 – onder de loep genomen. Zij concludeerden in hun artikel dat de steun voor de democratie in een rap tempo erodeert onder jongere generaties.

Across numerous countries, including Australia, Britain, the Netherlands, New Zealand, Sweden and the United States, the percentage of people who say it is "essential" to live in a democracy has plummeted, and it is especially low among younger generations.

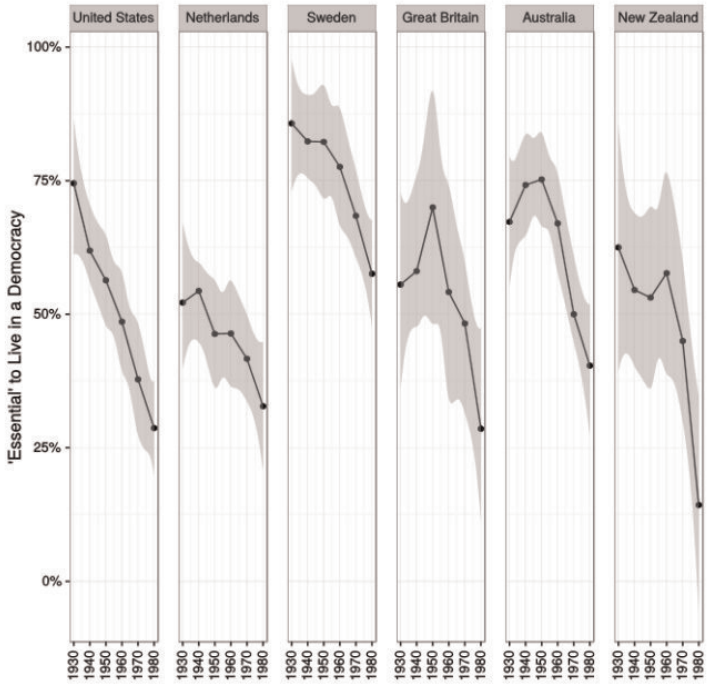

Bron: Taub, A. (2016), How Stable Are Democracies? 'Warning signs are flashing red', New York Times, 29/11/2016

Zij lieten dit zien in deze grafiek, ook wel de kloof des doods genoemd. Hun grafiek laat zien hoeveel procent van de mensen het essentieel vindt om in een democratie te leven. Onder oudere generaties was dit in Nederland 50%, onder jongere generaties nog maar 30%. Foa en Mounk noemden dit *democratic deconsolidation*, hoewel ikzelf de term van collega Ewald Engelen mooier vind: Democratische ontgoocheling.[6]

… of toch niet?

De zo breed uitgemeten conclusie in de New York Times was echter bijzonder dubieus. Voor dit publiek richt ik me in mijn kritiek voor het gemak op Nederland. Dezelfde fundamentele problemen gelden echter universeel.

Ten eerste hebben de onderzoekers de enquêtegegevens door de mangel gehaald om tot deze conclusies te komen. De vraag was niet: vindt u het essentieel om in een democratie te leven, met twee antwoordmogelijkheden – ja en nee. De vraag was: *hoe belangrijk* vindt u het om in een democratie te leven. Deelnemers mochten antwoorden op een schaal van 1 tot 10. De twee onderzoekers keken vervolgens alleen naar score '10' om hun punt te maken.

Dat is bijzonder twijfelachtig. Zeker in Nederland ligt het voor de hand dat we zulke antwoordopties interpreteren als rapportcijfers, die immers ook van 1 tot 10 lopen. Omdat wij in Nederland – tot groot verdriet van onze internationale studenten – nauwelijks tienen uitdelen, staan we in het onderzoek van de New York Times sowieso op achterstand.

Je zou met exact dezelfde vraag het belang van de democratie ook op andere manieren kunnen bepalen. Het Sociaal en Cultureel Planbureau, bijvoorbeeld, nam in hun rapport *Meer democratie, minder politiek* op basis van exact dezelfde data het percentage kiezers dat een 6 of hoger geeft: ongeveer 95%.[7] Amerikaanse politicologen Achen en Bartels kijken in hun boek *Democracy for Realists* naar het gemiddelde cijfer dat kiezers gaven: in Nederland een 8,9.[8]

95% belang en een 8,9 als gemiddelde waardering. Dat klinkt toch heel anders, aanzienlijk positiever.

Wie de gemiddelden met elkaar vergelijkt, ziet dat de verschillen tussen generaties veel kleiner zijn dan Foa en Mounk suggereren. Mijn Leidse collega-politicoloog Dimiter Toshkov toonde dat de verschillen tussen de kiezers die in de jaren 40 geboren zijn en de kiezers die in de jaren 80 geboren zijn betrekkelijk gering zijn, wanneer je de juiste maten gebruikt.[9] In plaats van een verschil tussen 50% en 30% gaat het om een verschil tussen een 9+ en een 8,5.

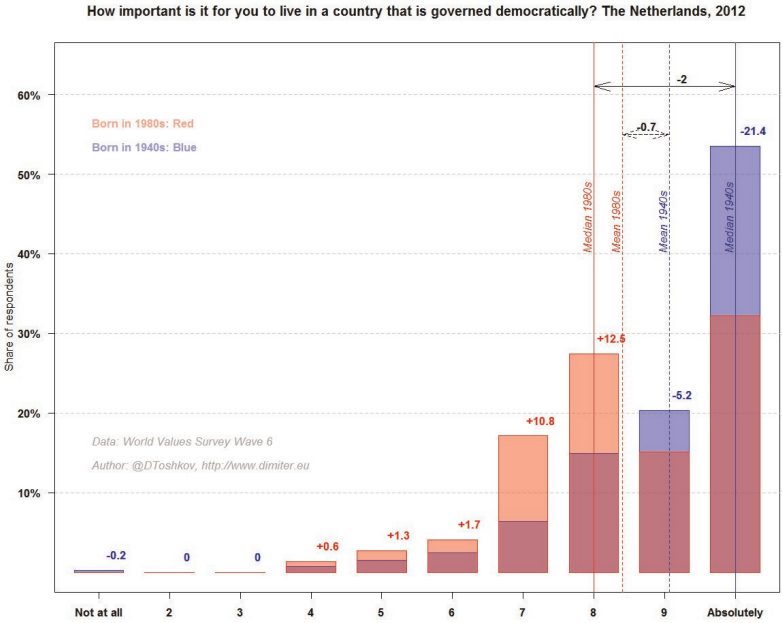

Bron: Toshkov (2016), World Values Survey 2012 (NL)

Bovendien maken de Amerikaanse onderzoekers een tweede dijk van een fout. Ze zagen een verschil in steun voor de democratie tussen oude en jonge generaties op één moment in de tijd, namelijk in 2012. Zij schreven dat toe aan een langzame ontgoocheling door de tijd heen, in technischer termen een cohort- of generatie-effect. Maar klopt dat wel?

Het is niet de enig denkbare verklaring. Misschien zijn jongeren altijd al wat minder uitgesproken geweest dan ouderen, en trekt dat later in hun leven wel weer bij. Het stuk in de New York Times negeert deze mogelijkheid van een leeftijdseffect totaal, ten gunste van de alarmistische conclusie dat *millennials* de democratie niet belangrijk vinden.

Gelukkig is die vraag over het belang van de democratie niet alleen in 2012 gesteld, maar ook zeven jaar eerder in 2005. We kunnen dus nagaan wat de vorige generaties vonden toen zij in 2005 de leeftijd van hun opvolgers hadden.

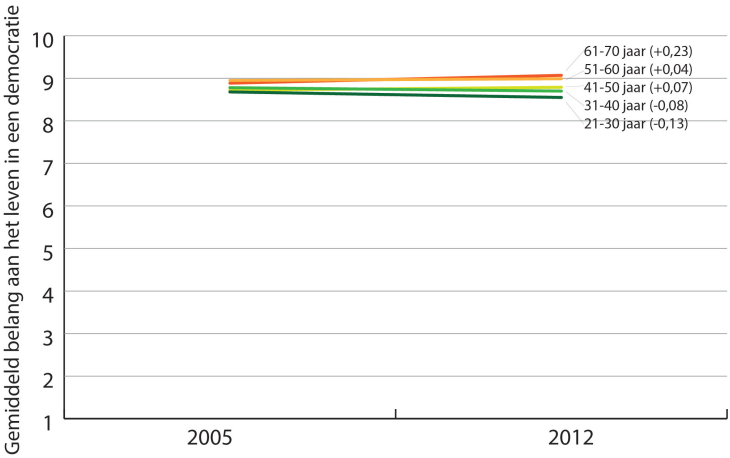

Bron: World Values Survey 2005, 2012 (NL)

In dit figuur ziet u de gemiddelde steun voor de democratie in 2005 en in 2012. We zien links de 21- tot 30-jarigen uit 2005, en rechts de 21 tot 30-jarigen uit 2012. Links de 51- tot 60-jarigen uit 2005 en rechts de 51- tot 60-jarigen uit 2012. Et cetera.

Wat valt hier op? Ten eerste: de *verschillen* tussen de leeftijdsgroepen zijn inderdaad bijzonder klein. Onder alle groepen is het belang van de democratie een 8,5 of hoger.

Ten tweede: de *veranderingen* tussen 2005 en 2012 zijn eveneens zeer klein. Ze zijn zelfs stuk voor stuk niet-significant. We kunnen de verschillen in de New York Times dus niet zomaar toeschrijven aan een onthechting die per generatie sterker wordt.

Het werkelijke verhaal is er niet een van democratische erosie, maar van een constante hoge waardering van de democratie, ondanks bijvoorbeeld de grote economische recessie.

Wat zegt dit nu over het stuk in de New York Times? De meting klopte niet en de methode klopte niet. Politicologen reageerden dan ook zeer direct op het onderzoek, op social media, via blogs[10] en via ingestuurde artikelen.[11] De kritiek is voor iedereen inzichtelijk.

Maar toch... Ondanks alle kritiek werd het onderzoek van Foa en Mounk in de daaropvolgende weken en maanden ook kritiekloos aangehaald in Nederland. En niet in de minste bladen: de Volkskrant, het NRC Handelsblad, het Financieele Dagblad, de Groene Amsterdammer, de Knack. Het idee van een

sluimerende vertrouwenscrisis raakte een snaar, zoals het idee van de vertrouwenscrisis dat steeds doet. Het crisisdenken zit diep.

Nu gaat het mij niet eens om dit specifieke onderzoek. De aandacht voor het stuk van Foa en Mounk is slechts een symptoom: De nieuwste verschijningsvorm van de politieke vertrouwenscrisis die al zo vaak weerlegd is; de nieuwste rondgang in onze Möbiusring.

Democratische waarden, democratisch bestuur, en democratische instituties

Voor we dieper in de materie duiken, is het belangrijk om ten minste drie aspecten in de publieke opinie over de democratie te onderscheiden. De meest fundamentele houding is tevens de minst onderzochte: de steun voor democratische waarden als vrije verkiezingen, rechtsstatelijkheid, en onpartijdigheid. Iets concreter is de tweede houding: de opvattingen over het feitelijk functioneren van democratische processen. Nog specifieker is de derde houding: vertrouwen in de regering, het parlement, en de politieke partijen die deze democratische processen vormgeven.

Onze feitelijke kennis betreft vooral de laatste twee. Maar daar weten we dan ook betrekkelijk veel van.

Zo zijn er slechts twee regio's waar democratische tevredenheid en politiek vertrouwen structureel zijn gedaald. Dat zijn enerzijds de VS tussen 1960 en 1980[12] en anderzijds de voormalig communistische landen in Centraal- en Oost-Europa sinds de vroege jaren 90.[13] In andere regio's van de wereld zien we wel grote verschillen en fluctuaties in vertrouwen, maar geen structurele daling.[14]

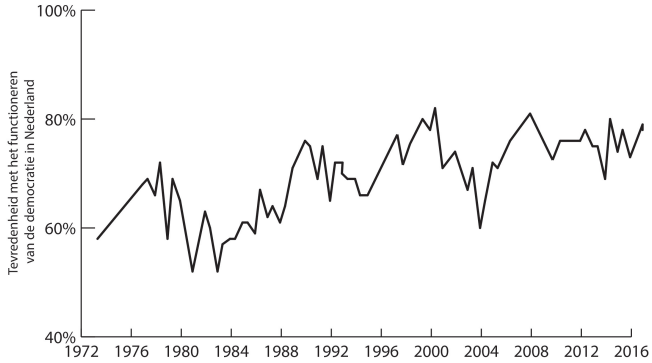

Bron: Eurobarometer 1973-2016 (NL)

De tevredenheid met het functioneren van de democratie is in Nederland zelfs aanzienlijk gestegen. Hier ziet u de tevredenheid met de Nederlandse democratie tussen 1973 en 2016, gemeten in de Eurobarometer. Die tevredenheid wordt in Nederland de laatste 10 jaar gedeeld door zo'n 75% tot 80% van de volwassen bevolking. Ter vergelijking: In de jaren zeventig en tachtig schommelde het nog rond de 60%.

Bronnen van politieke steun

Bovendien weten we die verschillen tussen landen en veranderingen door de tijd inmiddels behoorlijk goed te verklaren. Ze vinden hun wortels vooral in de politiek en de economie zelf, zo blijkt uit systematisch vergelijkend en longitudinaal onderzoek van onder anderen Patrick van Erkel, Armen Hakhverdian en mijzelf.[15]

De voornaamste kurk waar het vertrouwen in de politiek en de tevredenheid met de democratie structureel op drijven, is de onpartijdigheid van het openbaar bestuur, het gebrek aan corruptie. Maar ook een evenredig kiesstelsel stimuleert het vertrouwen, omdat het kiezers beter vertegenwoordigt en zelfs wantrouwende kiezers een stem geeft.

Die kurk drijft op een getij van conjuncturele veranderingen. Die veranderingen worden ten eerste ingegeven door veranderende economische prestaties, ten tweede door verkiezingen die het vertrouwen steeds weer een impuls geven, en ten derde door diepe politieke schandalen. Denk dan bijvoorbeeld aan Watergate in de VS, aan de Agusta- en Dutroux-affaires in België, of aan het bonnetjesschandaal in Engeland. Zulke diepgaande schandalen hebben de Nederlandse politiek tot nu toe nauwelijks getroffen. Het Nederlandse bonnetjesschandaal kwam niet verder dan een verloren zonnebril door toenmalig minister Bos.

De professionele bureaucratie, het evenredige kiesstelsel, de functionerende economie, en de afwezigheid van diepe schandalen verklaren waarom het vertrouwen in politiek en democratie in Nederland relatief hoog is, en hoog is gebleven.

Nieuwe vragen

Maar toch… Toch is er dat steeds weer terugkerende idee van een crisis van het vertrouwen, een crisis van de democratie.

De conclusie dat er geen vertrouwenscrisis is, is niet bepaald origineel. Politicologen als Rudy Andeweg, Jacques Thomassen en Paul Dekker hameren er in Nederland al tientallen jaren op. Het is blijkbaar noodzakelijk om te *blijven* hameren op dit wetenschappelijke inzicht. Desalniettemin keert het idee van de crisis steeds weer terug, elke keer in een nieuwe vorm.

We lijken in cirkels te draaien, zowel in academische als in maatschappelijke zin. We zitten gevangen in de Möbiusring. Steeds wanneer we een doorbraak denken te forceren en het blad om te kunnen slaan, blijken we toch weer de oude stellingen in te moeten nemen.

Dit werpt nieuwe vragen op. Ten eerste: Waar komt dit stellige crisisdenken vandaan? Ten tweede: Wat moeten we doen om de patstelling te doorbreken?

De oorzaken van het crisisdenken

De eerste vraag: Wat is er nu eigenlijk aan de hand? Wat gaat er schuil achter het crisisdenken? Ik geef u drie verklaringen.

Ten eerste willen we wel eens vergeten dat de democratie berust op idealen die nooit verenigbaar zijn. We willen meerderheidsbesluitvorming, maar ook minderheidsrechten. We willen een daadkrachtige regering, maar ook een die luistert naar het volk. Dat levert onvermijdelijk spanningen op. De Franse politiek filosoof Rosanvallon hamert er dan ook op dat de democratie altijd imperfect is.[16]

Bovendien is niet elke vorm van politiek vertrouwen of politieke steun wenselijk in een democratie. Dat een democratie baat heeft bij steun voor democratische en rechtsstatelijke principes, dat staat theoretisch buiten kijf. Ook willen we dat burgers tevreden zijn met de procedures in een democratie. Daarentegen is een hoog vertrouwen in politieke actoren als de regering is niet vanzelfsprekend een democratische waarde. Eerder willen we sceptische burgers, die de regering en politieke partijen actief monitoren en ter verantwoording roepen.[17] De wens voor een hoger vertrouwen in regering en parlement komt deels voort uit een misverstand over het wezen van de democratie.

Mijn tweede verklaring voor het crisisdenken: We hebben te maken met de gouden gloed van het verleden. De publieke opinie kent een pessimistische grondtoon: Vroeger was het beter, de toekomst zien we somber tegemoet. Dit pessimisme ziet het Sociaal en Cultureel Planbureau regelmatig terug in opvattingen over de samenleving, over de economie, en ook over de politiek.[18]

In het internationale onderzoek ISSP werden burgers in een groot aantal democratieën bevraagd over hun oordeel over het functioneren van de demo-

cratie in hun land.[19] Dat oordeel gaven burgers eerst in 2004. Tien jaar later deden andere burgers uit diezelfde landen dat in 2014. Ik heb de uitkomsten voor een reeks westerse landen samengevat in dit figuur.

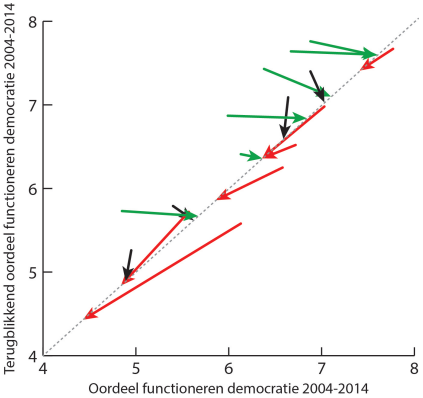

Bron: International Social Survey Programme 2004, 2014

Van links naar rechts ziet u de verandering in het oordeel over de democratie tussen 2004 en 2014. In sommige landen wijst de pijl naar rechts: Daar bleken burgers in 2014 tevredener dan in 2004. De pijl is groen. In andere landen wijst de pijl naar links: Daar zijn burgers tegenwoordig ontevredener. De pijl is dan rood. De veranderingen zijn redelijk in balans.

In datzelfde onderzoek werden de burgers uit 2014 ook gevraagd terug te blikken op 2004. Zij moesten dus aangeven hoe zij – anno 2014 – terugblikken op de democratie tien jaar eerder. De uitkomsten van die vergelijking ziet u op de verticale as, van boven naar beneden.

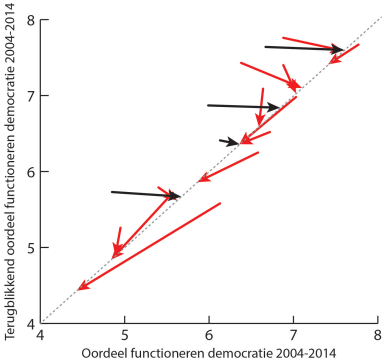

Bron: International Social Survey Programme 2004, 2014

Wat blijkt? In nagenoeg alle landen wijzen de pijlen naar beneden, wijst de pijl in het rood. Dat betekent dat burgers denken dat hun democratie tien jaar geleden beter functioneerde dan nu. Dat geldt ook in landen waar burgers in die tien jaar eigenlijk niet van oordeel zijn veranderd. En het geldt nadrukkelijk ook in landen waar burgers in die tien jaar tevredener zijn geworden. Het pessimisme, de gouden gloed van het verleden, zien we dus ook terug in ons oordeel over de democratie. U kunt zich voorstellen dat die hang ook bestaat onder journalisten en politici.

En dan is er nog een derde verklaring. De wantrouwende kiezer was er altijd al, maar heeft een politieke uitlaatklep gekregen. Het wantrouwen in de politiek is zelf politiek geworden: Partijvoorkeuren hangen in toenemende mate samen met politiek vertrouwen of wantrouwen.

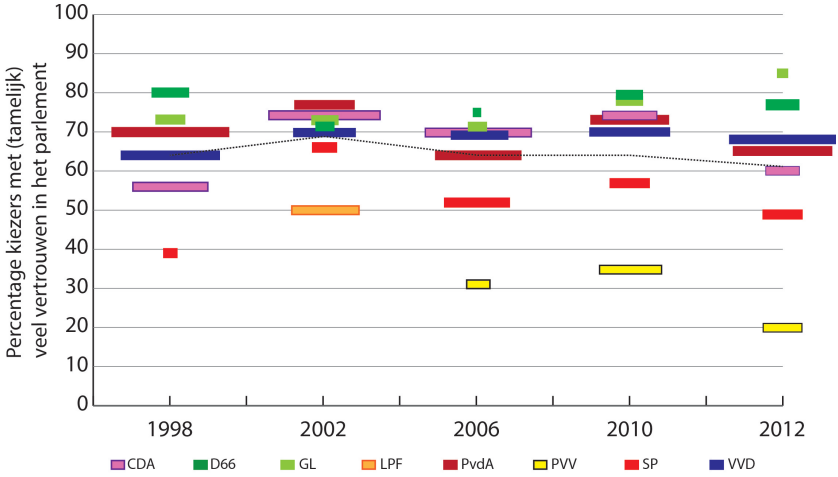

Bron: Nationaal Kiezersonderzoek (NKO), 1998-2012

In dit figuur ziet u van boven naar beneden het gemiddelde vertrouwen in het parlement onder de kiezers van elke partij. Hoe breder de balkjes, hoe meer kiezers op die partij gestemd hebben. In 1998 zien we dat D66-kiezers gemiddeld het meest vertrouwen hadden in het parlement, en de SP-kiezers het minst. Over het algemeen zitten de groepen kiezers best dicht bij elkaar. Weliswaar wijken de SP'ers af van het gemiddelde, maar zij vormen een relatief kleine groep.

Met name vanaf 2006 zien we echter een toenemende spreiding tussen partijen. In toenemende ontstaan er partijen die relatief veel vertrouwende kie-

zers aan zich binden – GroenLinks, D66 – en partijen die relatief veel wantrouwende kiezers aan zich binden – met name de PVV.

Nu kent Nederland een lange traditie waarin nieuwe partijen kiezers mobiliseren door in te spelen op hun wantrouwen. Dat is niet nieuw. Denk aan D66 dat in 1967 het systeem wilde opblazen, aan de SP in de jaren 90 met hun slogan 'stem tegen, stem SP' of aan de LPF die in 2002 sprak van de Puinhopen van Paars. Dat is op zichzelf waardevol, want het houdt wantrouwende kiezers betrokken bij de democratie.

Toch lijkt de huidige situatie anders. De wantrouwende kiezer laat zich structureler dan vroeger binden aan een enkele partij, de PVV. De PVV is – net als eerder de LPF – niet opgekomen op de golven van een toenemend wantrouwen in de politiek, maar heeft het bestaande wantrouwen kunnen mobiliseren. Het politiek wantrouwen is zelf een politieke factor geworden.

Een politieke vertrouwenscrisis kan je dit met de beste wil van de wereld niet noemen. Maar het geeft wel voedingsbodem aan het idee van een dergelijke vertrouwenscrisis.

Hoe is het crisisdenken te doorbreken?

De tweede vraag luidt: Hoe doorbreken we de patstelling, de eeuwige cirkel in onze Möbiusring? Hoe geraken we voorbij de politieke crisis, of althans het steeds terugkerende idee daarvan?

Mijn stellige overtuiging is dat de vraag van de politieke vertrouwenscrisis op zichzelf vanuit wetenschappelijk oogpunt niet bijster interessant is. Die is er, of die is er niet. En we kunnen nooit finaal bewijzen dat die niet bestaat. De vraag naar een politieke vertrouwenscrisis is dan ook eerder een startpunt voor onderzoek dan het eindpunt ervan. Er zijn in mijn perceptie drie wezenlijke vraagstukken blijven liggen. Een antwoord op die vragen zal gewicht kunnen geven – of onttrekken – aan het terugkerende debat over de politieke vertrouwenscrisis.

De eerste vraag is in hoeverre laag of dalend vertrouwen in de politiek en de democratie daadwerkelijk schadelijk zijn voor de democratie. Al decennia veronderstellen politicologen dat vertrouwen een noodzakelijke voorwaarde is voor een stabiele en goed functionerende democratie.[20] Diezelfde veronderstelling zit ook verborgen in de maatschappelijke vrees voor een politieke vertrouwenscrisis, die immers wordt ingegeven door de angstige gevolgen ervan.

Maar opmerkelijk genoeg zijn die vermeende gevolgen van vertrouwen nooit systematisch onderzocht. We weten niet of de democratische gedragingen en de opvattingen van burgers veranderen als hun vertrouwen in de poli-

tiek stijgt of daalt. We weten niet hoe politici en politieke partijen reageren op een vermeende daling van het vertrouwen. En we weten evenmin welke gevolgen laag en dalend vertrouwen hebben voor de kwaliteit van de democratie, voor het partijstelsel, en voor de zittende regering.

Ik dank de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek NWO dat ik en mijn team dit de komende jaren mogen onderzoeken via een Vidi-beurs. We zullen in een vergelijkend onderzoek systematisch de gevolgen toetsen op micro-, meso- en macroniveau.

De tweede vraag is de vraag naar maatschappelijke en politieke ongelijkheid. Hoewel we geen structurele toe- of afname van het vertrouwen in de politiek zien, zien we wel in toenemende mate verschillen ontstaan tussen groepen kiezers. Met name onder maatschappelijk kwetsbare groepen is het vertrouwen in politiek en democratie relatief laag. De partijen met de meest wantrouwende kiezers, zijn eveneens de partijen met de laagst opgeleide kiezers, en vice versa. Waar komt deze stapeling van ongelijkheden vandaan, en welke implicaties heeft dat voor het functioneren van de democratie?

Dit is een thema dat ik de komende jaren, onder andere binnen het AMCIS-onderzoekscentrum, hoop uit te kunnen werken.

De derde vraag betreft de politieke socialisatie van jongeren. Waar komen de democratische waarden vandaan waar Foa en Mounk zo de nadruk op leggen? Waar komt de sceptische houding vandaan die zo belangrijk is voor de monitorende burger? De laatste jaren kom ik in mijn onderzoek steeds weer tot de conclusie dat de socialisatie tot democratisch burgerschap onder volwassenen op zijn best marginaal is.[21] Waarschijnlijker is dat deze socialisatie op jongere leeftijd plaatsvindt, vanuit ouders, door *peers* en door scholen.

Met ProDemos zijn we een onderzoeksproject opgestart om deze politieke socialisatie van jongeren te onderzoeken. Ik hoop dat we die samenwerking de komende jaren kunnen uitbreiden met andere betrokken partijen om te komen tot een omvattende cohortstudie naar jongeren.

Deze drie vragen beschouw ik als mijn onderzoeksagenda voor de komende jaren. Opsommend zijn dat:

1. Het vraagstuk van legitimiteit. In hoeverre en onder welke omstandigheden zijn politiek vertrouwen, democratische tevredenheid en democratische waarden nodig voor het goed functioneren van de democratie?
2. Het vraagstuk van ongelijkheid. In hoeverre vindt politiek wantrouwen zijn bronnen in maatschappelijke ongelijkheden in het onderwijs en de sociaal-economische sfeer, en in hoeverre ligt die stapeling aan ongelijkheden ten grondslag aan de politisering van het wantrouwen?

3. Het vraagstuk van burgerschap. Hoe worden democratische burgers gesocialiseerd, hoe ontwikkelen zij hun democratische waarden, en hoe worden deze democratische waarden gedurende het leven gecultiveerd?

De maatschappelijke rol van de politicologie

Fundamentele vragen als deze zijn niet te beantwoorden vanuit een ivoren toren. Juist wanneer we de kloof willen overbruggen tussen gedragswetenschappelijke inzichten en maatschappelijke angstbeelden, moet de politicologie een been in de samenleving houden.[22] Het is van wezenlijk belang dat dat politicologisch onderzoek wordt ontsloten voor een breed publiek van politici, beleidsmakers, journalisten, opinieleiders, en geïnteresseerde burgers.

Het idee dat de publieke rol van de politicologie op gespannen voet staat met een voortgaande theoretische en methodologische professionalisering, verwerp ik. De wetenschappelijke verfijning van theorie en methode in de politicologie is geen kunstje om het kunstje, maar een vereiste om wetenschappelijke kennis verder te brengen. Grote wetenschappelijke theorieën en boude maatschappelijke stellingen vereisen immers stevige empirische toetsen.

De uitdaging zit erin om de uitkomsten van deze vaak complexe analyses te vertalen naar maatschappelijk relevante bijdrages aan het debat. Daarom ben ik trots op mijn collega's van StukRoodVlees.nl, dat is uitgegroeid tot een weblog dat in Nederland met name journalisten en beleidsmakers weet te bereiken, door politicologisch onderzoek te koppelen aan actuele maatschappelijke debatten. Daarom trek ik ook dankbaar op met maatschappelijke partners als het Ministerie van Binnenlandse Zaken, EenVandaag, ProDemos, en de Staatscommissie Parlementair Stelsel om gezamenlijk niet alleen het wetenschappelijke maar ook het maatschappelijke en beleidsmatige debat verder te brengen.

De Universiteit van Amsterdam, mijn onderzoeksschool AISSR, en mijn afdeling Politicologie vormen voor mij de ideale plaats om deze vragen op deze wijze te beantwoorden. Juist de combinatie van een brede professionele politicologie, geëngageerde publiekspoliticologie en interdisciplinaire samenwerking maakt dat ik mij hier als een vis in het water voel. De programmagroep *Challenges*, in het bijzonder, bestaat uit een grote groep getalenteerde jonge onderzoekers in een competitieve maar tegelijkertijd zeer coöperatieve omgeving.

Dankwoord

Graag wil ik daarom mijn dankwoord uitspreken aan het College van Bestuur van de UvA voor mijn benoeming, alsmede aan de decaan voor mijn voordracht op de leerstoel 'Legitimiteit, Ongelijkheid, en Burgerschap'.

Ik voel me bevoorrecht dat ik deze mogelijkheid heb gekregen. Drie collega's wil ik in het bijzonder wil bedanken voor de steun en het vertrouwen die ik al jaren krijg: Wouter van der Brug, Brian Burgoon, en Floris Vermeulen.

Ook eerder in mijn carrière heb ik mogen optrekken met een reeks topwetenschappers die mijn denken wezenlijk hebben beïnvloed.

Mijn promotoren – Peer Scheepers, Manfred te Grotenhuis en Henk Flap – leerden mij mijn ideeën te structureren en een wetenschappelijk betoog op te bouwen, met scherpe onderzoeksmethoden die steevast ten dienste staan van de theorie.

Jan van Deth was al een inspiratiebron voordat ik hem had ontmoet. Maar bovendien bleek hij bijzonder warm en hartelijk, altijd bereid om de discussie aan te gaan over conceptuele, theoretische en methodologische uitdagingen.

Paul Dekker zocht in 2003 bij het SCP een student-assistent om mee te schrijven aan een rapport over vertrouwen in de rechtspraak. Hij liet me zien dat academisch en maatschappelijk relevant onderzoek elkaar niet bijten maar juist aanvullen. Ik ben hem dankbaar voor de kansen die hij me bood bij het SCP, en voor zijn vriendschap.

Als student in Leiden had ik twee mentoren die me op sleeptouw namen, niet toevallig de twee politicologen die mijn eindscriptie zouden begeleiden. De brede inzichten en scherpe analyses van Rudy Andeweg zijn een lichtend voorbeeld. Zijn advies uit 2003 om me wel te focussen maar niet te specialiseren neem ik nog altijd ter harte.

Huib Pellikaan zorgde voor de belangrijkste wending in mijn loopbaan. Toen ik ging studeren wist ik één ding zeker. Wetenschap was niets voor mij. Huib maakte mij – op zijn eigen wijze – het belang en de schoonheid van wetenschappelijk onderzoek duidelijk. Hij gaf me al in mijn tweede jaar de kans student-assistent te worden. Hij nam me mee naar mijn eerste Politicologenetmaal en mijn eerste ECPR-conferenties. Met hem en Sarah de Lange schreef ik mijn eerste wetenschappelijke artikel. Bedankt voor je vertrouwen en je vriendschap.

Dat ik met Sarah de Lange een dubbel-oratie mag uitspreken, is bijzonder. Tegelijk opgepikt als student-assistent bij Huib, onze eerste congressen, en onze eerste artikelen. Daarnaast zijn we gewoon bijzonder goede vrienden. Ik hoop dat ons kantoorhuwelijk nog lang standhoudt.

Het is u misschien duidelijk geworden dat ik niet graag alleen werk. Ik heb in de afgelopen vijftien jaar met tientallen co-auteurs gewerkt. Ik wil in het bijzonder mijn generatiegenoten Armèn Hakhverdian, Erik van Ingen, Jochem Tolsma, Sarah de Lange en Tim Reeskens noemen met wie ik onderzoekslijnen heb kunnen ontwikkelen. Heel inspirerend is ook de samenwerking met mijn promovendi en oud-promovendi (Loes Aaldering, Lisanne de Blok, Elmar Jansen, Emily Miltenburg, Laura Mulder, Eefje Steenvoorden, en Remko Voogd), en met studenten en student-assistenten (waaronder Erika van Elsas, Eelco Harteveld, en Rozemarijn Lubbe).

Mijn dank gaat ook uit naar de onbezongen helden van de wetenschap: De medewerkers van het secretariaat bij politicologie, van de onderzoeksschool AISSR, en van de *graduate school* GSSS.

Wetenschappers leven gelukkig niet in ivoren torens. Dat ik niet helemáál monomaan ben, heb ik te danken aan mijn vrienden – sommigen die van verre oorden zijn ingevlogen om hier te zijn – aan mijn twee broers, en recenter aan mijn drie zoons.

Pap en mam, bedankt. Niet alleen omdat jullie me 30 jaar geleden lid hebben gemaakt van de Eppo. Maar ook om alle andere manieren waarop jullie me hebben geholpen – en nog altijd helpen. Jullie hebben me altijd uitgedaagd op mijn tenen te lopen, maar houden me ook met beide benen op de grond. Mijn sceptische houding heb ik aan jullie te danken.

Tot slot mijn liefste Mirjam, mijn vrouw, mijn partner, mijn beste vriend, de moeder van mijn kinderen, mijn *sparring partner* en mijn luisterend oor. Ik hou van je.

Ik heb gezegd.

Noten

1. Don Lawrence en Martin Lodewijk (1988) *De Wentelwereld*. Oberon
2. Jacques J.A. Thomassen (2010) *De permanente crisis van de democratie*: *Academisch afscheid*. 24/9/2010
3. Tom van der Meer (2017) *Niet de kiezer is gek*. Amsterdam: Spectrum
4. Amanda Taub (2016) 'How Stable Are Democracies? 'Warning signs are flashing red'', New York Times, 29/11/2016
5. Roberto S. Foa en Yascha Mounk (2016) 'The danger of deconsolidation: The democratic disconnect', *Journal of Democracy* 27(3): 5-17
6. Ewald Engelen (2017) 'Stemmen', *Groene Amsterdammer*, 22/2/2017
7. Sociaal en Cultureel Planbureau / Josje den Ridder en Paul Dekker (2015) *Meer democratie, minder politiek? Een studie van de publieke opinie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
8. Christopher H. Achen en Larry M. Bartels (2016). *Democracy for Realists: Why elections do not produce responsive government*. Princeton: Princeton University Press
9. www.dimiter.eu
10. Zie onder andere: Erik Voeten (2016) 'That viral graph about millennials' declining support for democracy? It's very misleading', Monkey Cage, 5/12/2016; Tom W.G. van der Meer (2016) '5 kritieken op het alarmerende stuk over democratische deconsolidatie', StukRoodVlees.nl, 9/12/2016
11. Online exchange on Democratic Deconsolidation, http://journalofdemocracy.org/online-exchange-%E2%80%9Cdemocratic-deconsolidation%E2%80%9D
12. Russell J. Dalton (2017) 'Political Trust in North America', in: Sonja Zmerli en Tom W.G. van der Meer (red.), *Handbook on Political Trust*. London: Edward Elgar Publishing
13. Gergo Zavecz (2017) 'Post-communist societies of Central and Eastern Europe'. In: Sonja Zmerli en Tom W.G. van der Meer (red.), *Handbook on Political Trust*. London: Edward Elgar Publishing
14. Zie onder andere: Sonja Zmerli en Tom W.G. van der Meer (red.) (2017) *Handbook on Political Trust*. London: Edward Elgar Publishing; Pippa Norris (2011) *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press; Carolien van Ham en Jacques J.A. Thomassen (2017) 'The myth of legitimacy decline. An empirical evaluation of trends in political support in established democracies', in: Carolien van Ham, Jacques J.A. Thomassen, Kees W.A.M. Aarts, en Rudy B. Andeweg (red) *Myth and Reality of the Legitimacy Crisis: Explaining Trends and Cross-National Differences in Established Democracies*. Oxford: Oxford University Press
15. Zie onder andere: Patrick F.A. van Erkel en Tom W.G. van der Meer (2016) 'Macroeconomic performance, political trust and the Great Recession: A multilevel analysis of the effects of within-country fluctuations in macroeconomic performance on political trust in 15 EU countries, 1999-2011', *European Journal of Political Research* 55: 1 (177-197); Tom W.G. van der Meer en Armen Hakhverdian (2017) 'Political trust as the evaluation of process and performance: A cross-nati-

onal study of forty-two European democracies', *Political Studies* 65(1): 81-102; Tom W.G. van der Meer (2017) 'Dissecting the causal chain from quality of government to political support: A cross-national study into quality of government as a determinant of political support', in: Carolien van Ham, Jacques J.A. Thomassen, Kees W.A.M Aarts en Rudy B. Andeweg (red.) *Myth and Reality of the Legitimacy Crisis: Explaining trends and cross-national differences in established democracies*. Oxford: Oxford University Press; Pablo Christmann (2017) Satisfaction with democracy as the evaluation of institutional structure, democratic process and economic performance. UPF: Dissertation

16. Pierre Rosanvallon (2012) 'De democratie compliceren om haar te voltooien: De Spinozalezing 2012', in: Pierre Rosanvallon, *Democratie en tegendemocratie*. Amsterdam: Boom
17. Tom van der Meer (2017) *Niet de kiezer is gek*. Amsterdam: Spectrum
18. Sociaal en Cultureel Planbureau / Paul Dekker, Tom W.G. van der Meer, Peggy Schyns en Eefje Steenvoorden (2009) *Crisis in aantocht?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
19. Met dank aan Pepijn van Houwelingen die me via zijn *working paper* op het Politicologenetmaal 2017 op deze data attent maakte
20. Zie onder andere: Michel Crozier, Samuel P. Hungtington en Joji Watanuki (1975) *The crisis of democracy. Report on the governability of democracies to the trilateral commission*. New York: New York University Press; Russell J. Dalton (2004) *Democratic challenges, democratic choices: The erosion of political support in advanced industrial democracies*. Oxford: Oxford University Press; Max Kaase en Kenneth Newton (1995) *Beliefs in Government*. Oxford: Oxford University Press; Tom W.G. van der Meer (2010) 'In what we trust? A multi-level study into trust in parliament as an evaluation of state characteristics', *International Review of Administrative Sciences* 76(3): 517-536
21. Zie onder andere Erik van Ingen en Tom W.G. van der Meer (2016) 'Schools or pools of democracy? A longitudinal test of the relation between civic participation and political socialization', *Political Behaviour* 38(1): 83-103
22. Het debat over de rol en verantwoordelijkheden van de politicologie werd in 2015 terecht aangejaagd door Mark Bovens. Zie oa: Mark Bovens (2016) 'Een pleidooi voor meer publieke politicologie', *Res Publica* 58(1): 102-107